

УДК 342.7

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2024.23.03>

Цісар Д.В.

*ад'юнкт відділення докторантури і ад'юнктури науково-організаційного відділу
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького*

Ніколаєнко Т.Б.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДЕРЖПРИКОРДОНСЛУЖБИ УКРАЇНИ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Вступ. Досліджуючи питання соціального захисту, що стосується пенсійного забезпечення військовослужбовців ми робимо свій внесок у вдосконалене, захищене законодавством право у майбутньому, адже проблема старості полягає у тому, що з віком стає важче відстоювати та захищати свої права. Саме фактор старості, який не залежить від людини, є закономірність її існування в соціальній державі, де держава, як гарант соціального захисту особи забезпечує їй гідне життя у похилому віці.

Окремі нормативно-правові елементи, щодо соціального захисту пенсійного забезпечення військових з урахуванням умов сьогодення потребують додаткових досліджень у сфері більш ширшого висвітлення та однозначного сприйняття норм пенсійного забезпечення на пільгових умовах, з метою реалізації прав військовослужбовців на їх соціальний захист та уникнення в подальшому вирішення спірних питань у судовому порядку, є питанням актуальним та повсякчасним.

Огляд останніх досліджень. Дослідження соціального захисту у сфері пенсійного забезпечення військовослужбовців, темою є доволі складною, водночас актуальною без перебільшення, адже з часом торкнеться кожного хто знаходиться на військовій службі. Проблеми

пенсійного забезпечення військовослужбовців перебувало в колі наукових досліджень таких науковців, як І.В. Зіноватна, І.В. Колганов, А.О. Кривенко, М. Мицай, Н. Калмикова та інші. Проте наслідки збройної агресії РФ проти України зумовлюють нас до нових поглядів на соціальний захист військовослужбовців у сфері їх належного пенсійного забезпечення та реалізації цього права. Враховуючи, що ці питання досі є доволі бюрократичними, тому потребують додаткових досліджень та дискусій, щодо єдиного сприйняття механізмів пенсійного забезпечення на пільгових умовах.

Мета статті полягає у визначенні та унормуванні певних механізмів, щодо порядку обчислення та зарахування термінів вислуги років на пільгових умовах, для забезпечення соціального захисту військовослужбовців у сфері їх пенсійного забезпечення.

Виклад основних положень. Протягом своєї трудової діяльності на військовій службі, кожен військовослужбовець прагне за цей час здійснитись по кар'єрній сходинці та отримати гідне пенсійне забезпечення. Така норма передбачена ст. 46 Конституції України, яка вказує, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або

тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, права на пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом [1].

М. Мицай дотримується такої думки, що з правової точки зору, право на пенсійне забезпечення тісно пов'язане із правом на соціальний захист, покликане його розвинути та вдосконалити [2, с. 97]. Стаття 15 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», визначає таке право на соціальний захист, як пенсійне забезпечення і допомогу військовослужбовцям [3]. А.О. Кривенко, підкреслює основні аспекти соціального захисту, що виражається у формі пенсійного забезпечення і допомоги особам, які звільнилися зі служби, а саме, щодо визначення категорії осіб, які набули такого права; період зарахування календарної вислуги років; розміри таких пенсій; призначення пенсій по інвалідності; пенсії в разі втрати годувальника та інше [4, с. 173–211].

Враховуючи, що до особового складу Державної прикордонної служби України (далі – Держприкордонслужби) відносяться військовослужбовці [5, ст. 14], то поширення права на соціальний захист у сфері пенсійного забезпечення на них буде цілком закономірним. Так для військовослужбовців Держприкордонслужби, ч. 2, ст. 25 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» передбачає, що пенсійне забезпечення військовослужбовців Держприкордонслужби здійснюється у порядку та у розмірах, встановлених Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» [5]. Оскільки правовий статус військовослужбовця, як особи, діяльність якої пов'язана із низкою обмежень та обтяжень, підвищеним ступенем

ризиків для життя, під час проходження ним військової служби у лавах Держприкордонслужби, в межах компенсації за свою оперативно-службову діяльність, законодавством України наділена певними пільгами та компенсаціями. Окремою із яких, являється можливість пільгового обчислення строків військової служби. Така можливість передбачена ст. 8 Положення про проходження громадянами України військової служби в Державній прикордонній службі України [6], як отримання належного пенсійного забезпечення на пільгових умовах.

Необхідно зауважити, що пенсійне забезпечення військовослужбовців, зокрема і військовослужбовців Держприкордонслужби регулюється низкою нормативних документів, як: Закони України та підзаконні акти спрямованої дії, для унормування зазначених питань. Одним із таких документів є Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб». Відповідно до п.«б», ст. 1¹ вказаного Закону військовослужбовці Прикордонних військ України мають право на пенсійне забезпечення [7]. Однак з юридичної точки визначеності, необхідно наголосити на тому, що, як таке поняття «Прикордонні війська України» втратило свою значимість з моменту вступу у дію Закону України від 03.04.2003 року № 661–IV «Про Державну прикордонну службу України», а саме 01.08.2003 року [5, п. 1, пп. 2 п. 2, р. IX]. Проте цілком правомірним є той факт, що військовослужбовці, які проходили службу у Прикордонних військах України і звільнилися до моменту прийняття цього закону набули права на пенсійне забезпечення з боку держави, про що законодавиць наголосив. Все ж таки з урахуванням зазначених змін на нашу думку виникає необхідність уніфікувати це у законодавстві, шляхом внесення змін/доповнень в Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» за для обґрунтування права на соціальний захист у сфері пенсійного забезпечення військовос-

лужбовця, вже, як військовослужбовця Держприкордонслужби.

Водночас це не відміняє того факту, що саме цей Закон є основним, що визначає умови призначення пенсії за вислугу років; розмір пенсії за вислугу років; мінімальний розмір пенсії за вислугу років; підвищення пенсії за вислугу років; надбавки та допомога до пенсії за вислугу років; види служби та періоди часу, які зараховуються до вислуги років для призначення пенсії [7, ст. 12–17], зазначеній категорії осіб, які набули це право.

Слушним буде окреслити граничний вік перебування на військовій службі, з настанням якого військовослужбовець автоматично припиняє свою трудову діяльність на військовій службі та набуває права на пенсійне забезпечення осіб звільнених з військової служби у зв'язку із набуттям граничного віку. Ці норми визначенні у ч. 1 ст. 22 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» та визначаються:

1) для військовослужбовців рядового, молодшого сержантського і старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом, – до 45 років;

2) для військовослужбовців старшого сержантського і старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом, – до 50 років;

3) для військовослужбовців вищого сержантського і старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом, – до 55 років;

4) для військовослужбовців молодшого офіцерського складу – до 45 років;

5) для військовослужбовців старшого офіцерського складу: майорів (капітанів 3 рангу), підполковників (капітанів 2 рангу) – до 50 років; полковників (капітанів 1 рангу) – до 55 років;

6) для військовослужбовців вищого офіцерського складу – до 60 років;

7) для військовослужбовців, які проходять військову службу під час особливого періоду, з числа осіб:

– рядового, сержантського і старшинського складу, молодшого та старшого офіцерського складу – до 60 років;

– вищого офіцерського складу – до 65 років [8, ч. 1, ст. 22].

Принагідним необхідно зазначити, що пенсія за вислугу років призначається особам з числа військовослужбовців (крім військовослужбовців строкової служби) рядового, сержантського, старшинського та офіцерського складу, в разі досягнення ними на день звільнення зі служби 45-річного віку, за наявності у них страхового стажу 25 років і більше, з яких не менше ніж 12 календарних років і 6 місяців становить військова служба [7, абз. 1, п.«б», ст. 12]. Апелюючи до цієї норми Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», ми підтримуємо думку І.В. Зіноватної, яка вважає, що призначення пенсії за вислугу років не повинно залежати від додаткової умови досягнення певного віку [9, с. 181]. Адже саме ця умова виступає, як додатковий чинник впливу, щодо не виходу на пенсію військовослужбовцем у зв'язку із набуттям такого права.

Як зазначає І.В. Колганов за загальним правилом, призначення пенсії військовослужбовцю здійснюється за календарною вислугою років. Однак є випадки коли вона може бути зарахована на пільгових умовах [10]. Оскільки порядок здійснення обчислення вислуги років та визначення, саме пільгових умов призначення пенсій являється похідним фактором, тому може визначатися іншими, додатковими нормативно-правовими актами, зокрема це передбачено Постановою Кабінету Міністрів від 17.07.1992 року № 393 «Про порядок обчислення вислуги років, призначення та виплати пенсій і грошової допомоги особам, які мають право на пенсію відповідно до Закону України “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб”, крім військовослужбовців строкової служби і членів їх сімей та прирівняних до них осіб» [11]. Ця постанова

деталізує за яких умов здійснюється пільгове обчислення вислуги років категорії осіб, яким передбачено зарахування виплати пенсії на пільгових умовах. Наприклад, участь у бойових діях у воєнний час передбачає собою здійснення зарахування із розрахунку один місяць служби за три місяці [11, абз. 1, пп. «а», п. 3] або коли військовослужбовець проходив військову службу на заставах, постах, у комендатурах, відділеннях КПП, маневрових групах зі змінними заставами, на кораблях і катерах, що несуть службу по охороні державного кордону України, інших підрозділах Держприкордонслужби за Переліком, затверджуваним Адміністрацією Держприкордонслужби, в такому випадку військовослужбовець зараховується один місяць служби за півтора місяця [11, абз. 10, пп. «в», п. 3].

Умови сьогодення та більш ніж дворічне військове протистояння військовій агресії РФ, спонукає спільноту науковців та державних діячів до пошуку механізмів удосконалення питань деяких соціальних і правових гарантій військовослужбовців. Тому певною групою народних депутатів України, було зареєстровано проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прав військовослужбовців та поліцейських на соціальний захист» від 04.12.2023 року № 10313 [12].

Як зазначала у коментарі заступниця міністра оборони України Наталя Калмикова, що «У цьому законопроекті більше десяти істотних нововведень. Окремо хочу наголосити на перегляді пільг за вислугу років для визначення розміру пенсії. Після ухвалення цих змін проходження військової служби під час воєнного стану зараховуватиметься за принципом «місяць – за два місяці». Якщо ж ми говоримо про бійця, який бере безпосередню участь у бойових діях, то це – «місяць за чотири місяці», для полонених – «місяць за п'ять» (якщо полонення не було добровільне)» [13].

Однак в прийнятому Законі України «Про внесення змін до деяких законів Укра-

їни щодо забезпечення прав військовослужбовців та поліцейських на соціальний захист» від 21.03.2024 року № 3621–IX, не відбулися зміни у їх анонсованому форматі, проте законодавець визначив порядок обчислення вислуги років на пільгових умовах особам з числа військовослужбовців, де до вислуги років зараховується – один місяць служби за три місяці в залежності від місяця служби і заходів у яких приймав участь військовослужбовець під час проходження військової служби [14]. Дещо згодом на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку» від 11.04.2024 року № 3633–IX, ці умови були зменшені до однієї, де зазначається, що військовослужбовець зараховується вислуга років на пільгових умовах один місяць служби за три, якщо протягом цього часу особа брала безпосередню участь у здійсненні заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку із збройною агресією РФ проти України, перебуваючи безпосередньо в районах та у період здійснення зазначених заходів під час дії воєнного стану [15].

На нашу думку законопроект № 10313 від 04.12.2023 року пропонував більш справедливий розподіл обставин за яких здійснювалось зарахування часу проходження військової служби до вислуги років на пільгових умовах для військовослужбовця, ці зміни пропонувалися у вигляді таких обставин для здійснення розрахунків, як:

час проходження військової служби під час дії воєнного часу (стану) – один місяць служби за два;

час безпосередньої участі у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії РФ, перебуваючи безпосередньо в районах та у період здійснення зазначених заходів – один місяць служби за три;

час безпосередньої участі у бойових діях під час дії воєнного часу (стану) – один місяць служби за чотири;

час перебування у полоні, якщо полонення не було добровільним – один місяць служби за п'ять [16].

Проте враховуючі всі ті зміни, що відбулися у законодавстві й досі залишається невідомим час з якого військовослужбовець набуде права на такі пільги та механізм його виконання уповноваженим на це державним органом, оскільки на сьогодні можливість реалізації законного такого права військовослужбовцем нажаль вирішується в судовому порядку.

Такі прецеденти вже розглядалися Волинським окружним адміністративним судом, рішення № 103139623 від 26.01.2022 року [17]; Сумським окружним адміністративним судом, рішення № 103026224 від 02.02.2022 року [18]; Волинським окружним адміністративним судом, рішення № 114053964 від 09.10.2023 року [19]. За результатами розгляду зазначених справ вказані суди вирішили, визнати протиправними дії військових частин та задовольнити позов військовослужбовців у законному праві, щодо здійснення розрахунку їм вислуги років в пільговому обчисленні [17, 18, 19].

Анотація

У науковій статті аналізуються основні норми нормативно-правового забезпечення соціального захисту військовослужбовців у сфері їх пенсійного забезпечення, окреслено умови та порядок обчислення термінів військової служби на пільгових засадах. Зазначено, що право на соціальний захист пенсійного забезпечення особі гарантується Конституцією України та врегульовується Законами України і нормативно-правовими актами, загального та спеціального спрямування.

Акцентується увагу на тому, що право особи на пенсійне забезпечення виступає, як елемент соціального захисту, а враховуючи правовий статус військовослужбовця, зазначена категорія осіб знаходиться під соціальним захистом держави, тому наділена додатковими пільгами та компенсаціями за свою трудову діяльність, що пов'язана із специфічними умовами проходження військової служби та супутніми ризиками для життя.

Водночас встановлено недостатнє нормативно-правове забезпечення соціального захисту у сфері пенсійного забезпечення військових в умовах сьогодення, що впливає на неоднозначне сприйняття норм пенсійного забезпечення на пільгових умовах. На підставі аналізу рішень судів було зафіксовано порушення окремими військовими органами трактування законодавства у сфері реалізації пенсійного забезпечення, як такі, що ігнорують такі елементи, як здійс-

Висновки. За для забезпечення та реалізації державних гарантій соціального захисту військовослужбовців, постає необхідність унормування певних механізмів, щодо порядку обчислення та зарахування термінів вислуги років в пільгових умовах.

Як свідчать рішення судів за позовами громадян, визначення пенсій державними органами здійснюються з порушеннями, зокрема ігноруються такі елементи, як здійснення розрахунку пенсії за вислугою років в пільговому обчисленні при звільненні особи. При цьому на нашу думку не є обов'язковим створення окремого нормативно-правового акту, який буде визначати алгоритм обчислення, зарахування та оформлення особі пенсії із врахуванням пільгової вислуги років, достатнім буде внесення доповнення/змін до Постанови Кабінету Міністрів України «Про порядок обчислення вислуги років, призначення та виплати пенсій і грошової допомоги особам, які мають право на пенсію відповідно до Закону України від 17.07.1992р. № 393 “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб”, крім військовослужбовців строкової служби і членів їх сімей та прирівняних до них осіб», що будуть визначати та врегульовувати ці питання.

нення розрахунку пенсії за вислугою років в пільговому обчисленні при звільненні особи з лав військового формування.

Доведено необхідність внесення змін/доповнень, щодо деталізації застосування та чіткого трактування механізмів, що забезпечують реалізацію зарахування та оформлення пенсійного забезпечення особі із врахуванням обставин, які надають право на обчислення термінів вислуги років на пільговій основі, у Постанові Кабінету Міністрів від 17.07.1992 року № 393 «Про порядок обчислення вислуги років, призначення та виплати пенсій і грошової допомоги особам, які мають право на пенсію відповідно до Закону України “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб”, крім військовослужбовців строкової служби і членів їх сімей та порівняних до них осіб».

Ключові слова: соціальний захист, пільгові умови, пенсійне забезпечення, вислуги років, пенсії, військовослужбовців.

Tsisar D.V., Nikolaienko T.B. Implementation of pension security for servicemen of the State Border Guard Service of Ukraine: specific aspects

Summary

The scientific article analyses the main norms of regulatory and legal provision of social protection of military personnel in the field of their pension provision, outlines the conditions and procedure for calculating the terms of military service on a preferential basis. It is noted that the right to social protection of a pension is guaranteed by the Constitution of Ukraine and is regulated by the Laws of Ukraine and normative legal acts of general and special direction.

The author emphasises that a person's right to pension provision is presented as an element of social protection, and given the legal status of a military servant, this category of persons is under the social protection of the state, and therefore is entitled to additional benefits and compensation for their labour activity associated with specific conditions of military service and related life risks.

At the same time, insufficient legal and regulatory support for social protection in the area of military pensions has been established, which affects the ambiguous perception of the norms of pension provision on preferential terms. Based on the analysis of court decisions, it was recorded that some military authorities violated the interpretation of legislation in the field of pension provision, ignoring such elements as the calculation of a pension based on years of service on a preferential basis when a person is dismissed from the ranks of a military formation.

The need to introduce changes/additions, regarding the detailed application and clear interpretation of the mechanisms that ensure the implementation of enrolment and registration of pension provision for a person, taking into account the circumstances that give the right to calculate the years of service on a preferential basis, in Resolution of the Cabinet of Ministers “On the procedure for calculating years of service, assigning and paying pensions and cash benefits to persons entitled to a pension in accordance with the Law of Ukraine “On pension provision for persons released from military service and certain other persons”, except for conscript servicemen and members of their families and persons equated to them” No. 393 dated 17.07.1992.

Key words: social protection, preferential terms, pension provision, years of service, pensions, military personnel.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996р. № 254к/96–ВР. URL: <https://cutt.ly/G4fYCs6>

2. М. Мицай. Право на пенсійне забезпечення в умовах соціальної держави: поняття, ознаки, тенденції розвитку. Підприємство, господарство і право, 2017, 248 с., с. 95–99. URL: <https://cutt.ly/3wX6vXLJ>
3. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 12.12.1991 р. № 2011–XII. URL: <https://cutt.ly/rVjpbKB>
4. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» : науково–практичний коментар / П.П. Богуцький, О.В. Кривенко, А.О. Кривенко, В.Й. Пашинський; Львів : НАСВ, 2019. 254 с.
5. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 19.06.2003 р. № 965–IV. URL: <https://cutt.ly/w4fYNwr>
6. Про Положення про проходження громадянами України військової служби в Державній прикордонній службі України : Указ Президента України від 29.12.2009р. № 1115/2009. URL: <https://cutt.ly/x4fUhTa>
7. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб : Закон України від 09.05.1992р. №2262–XII. URL: <https://cutt.ly/jwX6nyXM>
8. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1993р. № 2233–XII. URL: <https://cutt.ly/N4fUSsT>
9. І.В. Зіноватна. Правова природа пенсії за вислугу років. Юридичний науковий електронний журнал № 6/2022. 528 с. С. 181–184. URL: <https://cutt.ly/GwCoHTuA>
10. І.В. Колганов. Про зарахування пільгового стажу до вислуги років. Стаття : Prikhodko&Partners. URL: <https://cutt.ly/KwX6Wsim>
11. Про порядок обчислення вислуги років, призначення та виплати пенсій і грошової допомоги особам, які мають право на пенсію відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», крім військовослужбовців строкової служби і членів їх сімей та прирівняних до них осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.1992 р. № 393. URL: <https://cutt.ly/3wX6WDXG>
12. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прав військовослужбовців та поліцейських на соціальний захист від 04.12.2023 р. № 10313. Офіційний сайт Верховна Рада України. URL: <https://cutt.ly/uwX6EjPm>
13. Про нові відпустки для військових та пільгову вислугу для пенсії: законопроект № 10313. Стаття : Кадровик.UA. URL: <https://cutt.ly/WwX6ED5n>
14. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прав військовослужбовців та поліцейських на соціальний захист : Закон України від 21.03.2024 р. № 3621–IX. URL: <https://cutt.ly/AeshExNH>
15. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку : Закон України від 11.04.2024 р. № 3633–IX. URL: <https://cutt.ly/CesX2VoW>
16. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прав військовослужбовців та поліцейських на соціальний захист : Проект Закону України від 04.12.2023 р. № 10313. Liga360. URL: <https://cutt.ly/kwX6RoCt>
17. Рішення № 103139623 від 26.01.2022 р. Волинський окружний адміністративний суд. YouControl. URL: <https://cutt.ly/swX6RD0H>
18. Рішення № 103026224 від 02.02.2022 р. Сумський окружний адміністративний суд. YouControl. URL: <https://cutt.ly/9wX6TofM>
19. Рішення № 114053964 від 09.10.2023 р. Волинський окружний адміністративний суд. YouControl. URL: <https://cutt.ly/LwX6TQjc>